

ՎԱԶԳԵՆ Ա
ԿԱՌՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Մ Ե Ր Հ Ա Ր Ա Զ Ա Տ Լ Ե Զ Ո Ւ Ն*

«Թող բարձր և խոխոտ հնչե հայ լեզուն ամենուրեք»:
(«ԷԶՄԻԱՄԻՆ»)

այ գաղթաշխարհի ամենալուրջ ու-
շաղթության արժանի հոգված մը
լույս տեսավ մեր Մայր Աթոռի
պաշտոնաթերթ «Է շ մ ի ա ծ ի ն»-ի
մարտ-ապրիլ 1949-ի համարին մեջ, «Մի
ծանրակշիռ խնդրի շուրջ» խորագրով, հայ
լեզուն գաղութներու մեջ կենդանի պահելու
անհրաժեշտության վերաբերյալ, Ամերիկա-
յի Հայոց Առաջնորդարանի «Հայաստան-
յայց եկեղեցի» հանդեսին մեջ, 1948 թվակա-
նի հոգվածի մը հրատարակության առթիվ:

Տրված ըլլալով խնդրույն կենսական
կարևորությունը Սփյուռքի հայության հա-
մար, պարտք կզգանք թողքին հանձնելու
հանի մը ճշտումներ և դատումներ, հայ լե-
զուն արտասանմանի մեջ կենդանի պահելու
նվիրական գործին նկատմամբ:

Ռումանահայ գաղութը ևս մտահոգված է
մայրենի լեզվի պահպանման խնդրով, մա-
նավանդ որ իր աշխին առջև ունի Անիի գաղ-
թականության տխուր պատմությունը, որ
թեև 80—100 տարի առաջ հանի մը տասնյակ
հազարներու հասնող ժողովուրդ մը կկազ-
մեր, իր եկեղեցիներով, կալվածներով, մշա-

կության-բարոյական հաստատություննե-
րով, սակայն վերջին հարյուրամյակի ըն-
թացքին այդ ժողովուրդը ուժացավ, հալեցավ
և կորսվեցավ: Այսօր կգտնենք միայն անոնց
մնացորդները, հանի մը հարյուր հոգի, ցր-
ված երկոտասնյակ մը բաղաճներու մեջ,
որոնք տակավին հայ ծագում ունենալու գի-
տակցությունն ունին և ինքզինքներն կկոչեն
«լուսավորչական ուսմաններ», որոշ կապ
պահելով մեր եկեղեցիին հետ:

Ակներև է սակայն թե, եթե Ռումանիո մեջ
չըլլար ներկայությունը նոր քրեանայ գաղ-
թականության, այդ հին հայության մնա-
ցորդներն ալ կորսված կըլլային առանց
հետքի:

Մոլդավիո երբեմնի հայաշատ կեդրոն-
ներու մեր տասնյակ եկեղեցիները, վանե-
րը, եկեղեցապատկան շենքերը, այսօր գրեթե
դատարկ և անկենդան, միակ վկաններն են
հին հայության անցյալ փառքին: Մնացյալը
խոր լուրջուն է...:

Պատմությունը մեզի կսուրվեցնե, թե այս
իրողության պատճառներեն գլխավորներն են.

ա) Մայր երկրի, Հայ Հայրենիքի հետ կեն-
դանի կապի պակասը.

բ) Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնեն բաժնվիլը
կամ անոր հետ սերտ հարաբերությանց պա-
կասը.

գ) Հայ լեզվի կորուստը:

* Առանձին հանույթով վերահրատարակում ենք Վե-
հափառ Հայրապետի վարդապետության ժամանակ
գրված այս արժեքավոր հոդվածը, իր այժմեականու-
թյան համար, վերցնելով այն «Էջմիածին» ամսագրի
1950 թվականի մարտ-ապրիլ համարից — ԽՄԲ.:

Լեհաստանի և Տրանսիլվանիո հոծ բնակչությանը իր հոգին, իր լեզուն և դիմագծությունը կորսնցուց իբրև ուղղակի հետեվանք Մայր Աթոռեն, Հայաստանյայց եկեղեցիներն քաղնվելուն և Պապական անհաճախության սկզբնական գիծը իյնալուն:

Հայ եկեղեցին և ժողովուրդը երբ կտրեցին կապերը Մայր երկրեն և Մայր Աթոռեն, այլևս անգոր դարձան պանելու հայ ժողովուրդի ազգային ինքնությունը:

Պապական եկեղեցին իր սխալ հասկացած համախառնության միություն ստեղծելու կոսմոպոլիտ գաղափարախոսությամբ, սպանեց մեր ժողովուրդի ազգային ոգին:

Մուրափիտ և Բուֆուիկայի հայությունը դիմադրեց ժԸ դարու դավանափոխության հոսանքին և մնաց հավատարիմ Ս. Էջմիածնին: Այս կերպով ան պահեց իր ինքնությունը, իր լեզուն և մշակույթը մինչև գրեթե ժԹ դարու վերջերը: Սակայն ինչ-ինչ պատճառներով քերամար, այդ շրջանին չկրցավ իր կապը պահպանել Մայր Աթոռի հետ, չունեցավ թեմակալ անաջնորդներ, թեև բոլոր եկեղեցիները շեն և պայծառ վիճակի մեջ եղան միշտ: Բազմաթիվ ֆանատիկներով, չկրցավ պահել իր վարժարանները, չկրցավ մանավանդ եկեղեցի պահել մայրենի լեզուն և կորսնցուց իր ազգային դիմագիծը:

Արդ, երբ կկամենանք, որ մեր այսօրվան գաղութները նույն վախճանը չունենան, ամեն զեղծ և բոլոր միջոցներով պետք է պահպանենք հայ լեզվի եկեղեցի գործածությունը Հայաստանյայց եկեղեցվո մեջ և եկեղեցիներն դուրս մեր առօրյա կյանքին մեջ, հայկական հայրենասիրության ոգիով պառչեցնելով:

Հեռու մեզմե այն մտորությունը, թե առանց հայ լեզվի կրնանք հայությունը կենդանի պահել միայն կրոնով ու եկեղեցական պաշտամունքով:

Ժողովուրդի մի կյանքին մեջ, լեզուն լոկ «իբր անդրավար ծառայող» գոյություն մը չէ: Լեզուն եկեղեցի մարմին մըն է, օրգանիզմ մը, ժողովուրդի հույզերեն և մտածումներեն ծնած, զարգացած ու ծաղկած, ան մշտապես եկեղեցական և անմահ մեջ գտնվող և ինքն ալ իր կարգին այդ ժողովուրդին յուրահատուկ գաղափարներ, մտածելու կերպը, հոգեկան

նկարագիրը պահելու պաշտոնն ունեցող եկեղեցի ումն է:

Ամեն անհատ կզգա ու կմտածե այն լեզվով, զոր կխոսի իբր մայրենի լեզու: Ամեն անհատ իր ազգակիցներու հետ կրնա հասկերցվիլ մանավանդ մայրենի լեզվով:

Հոգին, գիտակցությունը անկախ չեն խոսված լեզվեն: Այս վերջինը իր դրոշմը, իր գույնը, իր կաղապարները, իր շունչը կպատահի մտածումին և զգացումին:

Լեզուն ժողովուրդի մը հոգեծին ուղին է, որ հասունության հասնելով, իր ծնողի կպահե, կպահպանե և կառաջնորդի:

Հայաստանյայց եկեղեցին անշուշտ որ գաղութներուն մեջ վնասված դեր ունի հայապահպանման գործի մեջ, պայմանով սակայն, որ հայ լեզուն եկեղեցի պահվի անոր մեջ և անոր կողմին: Վասնզի եթե լեզուն մոռցվի, ինքը եկեղեցին ալ կուծանա, անարյուն իրականության կվերածվի ազգային տեսակետ: Առանց մայրենի լեզվի, հայ հավատացյալը անխուսափելի կերպով կկորսնցնե իր հայու հոգին, ազգային ուրույն դիմագիծը ու ինքնությունը:

Լեզուն հավիտենական ճշմարտություն է, եկեղեցի ում և արժեք այն իմաստով, որ կապահովե ժողովուրդի հավիտենականությունը:

Մանր է բուրբին, թե ինչպես ֆրանսացի հայաբնակները կըսեն. «Ֆրանսան՝ այդ ֆրանսերեն լեզուն է»:

Լեզուն եկեղեցի իրականություն մըն է, որ կյանք կառնե ժողովուրդին և կյանք կուտա անոր. այո, ան կրնա մեռնիլ, բայց իր հետ կթաղե և այդ ժողովուրդը որպես ազգային ամբողջություն, կթաղե նաև անոր մշակույթը:

Եթե ի դարու մեր երջանկանիշատակ նախնի Հայ եկեղեցին չտային սեփական լեզու, գիր ու գրականություն, մեր եկեղեցին վատահաբար շատոնց ի վեր կորսնցուցած կըլլար իր ազգային նկարագիրը, իր անկախությունը և իր գոյությունն իսկ:

Ահա թե ինչ կգրե այս մասին մեր վեհափառ Հայրապետը, «Հայոց եկեղեցին» հոդվածին մեջ. «Հայ եկեղեցին, որ իր առաքելական ծագմամբ ինքնագլուխ է, դարձավ կատարելապես ազգային, երբ ներսես Մեծի

որդին՝ Սահակ կաթողիկոս և Մեսրոպ Մաշտոց հայ տառերը հնարեցին, Ս. Գիրքը հայերենի բարգմանեցին և հետզհետե ստեղծվեցավ և դարի հայ կյանքի գրականությունը: Այդ օրվանից հայ լեզվի և Հայ եկեղեցուն ուղիները միանյութվեցին և նրանք համընթաց փայլեցին:

Խորհին մեջ ժողովուրդ, Հայրենիք, սեփական լեզու և մշակույթ մեկ անբաժանելի ամբողջություն կկազմեն, կարելի չէ երկար ժամանակ մեկը պահել առանց մյուսին: Ամեն ժողովուրդ այն չափով է ժողովուրդ, ինչ չափով որ ան ունի սեփական երկիր, սեփական լեզու, մշակույթ և ինքնավար հավակնական կյանք:

Երջանկություն է մեզ բոլորիս համար հաստատել՝ թե այսօր, երկար ու մոռյալ ավելո՞ծ պատմության մը հորձանքներեն վերջապես ազատագրված հայ ժողովուրդը, իր նորաստեղծ, հարագատ պետության՝ Սովետական Հայաստանի մեջ, վերագտած է և ամուր կերպով հաստատած իր ազգային կյանքի ու զարգացման բոլոր հիմնական պայմանները:

Հայ ժողովուրդը փրկված է այլևս, կմնա Սփյուռքի մեջ ցրված մեր ժողովուրդի գա-

վականերու պահպանման և փրկության հարցը:

Տարակույս պետք չէ ունենալ, թե Մայր Հայրենիքն դուրս, գաղութային պայմաններու մեջ, անհնար է հայը հայ պահել տևականորեն և լրիվ կերպով, սակայն մինչև մեր ժողովուրդի ամբողջական վերագարձը դեպի Մայր Հայրենիք, բոլորիս սեպուն պարտականությունն է մեր եկեղեցիներու կողմից հիմնել հայրենասիրական մշակութային հաստատություններ և մեր նախահայրերու հավամքին հետ միասին և նույն սրբության զգացումով պահել ու ապրեցնել մեր մայրենի մեծասման լեզուն, զոր Նաիրի Զարյան արդար հպարտությամբ կկոչի «Հերոսական լեզուների հերոս եղբայր, հայոց լեզու»:

Այսօր մանավանդ, երբ հայ ժողովուրդը իր վերածնած, հասակ նետող և օրե օր անող սեփական Հայրենիքը ունի, սովետական մեծ ու ազատ եղբայրության աշխարհի մեջ, Սփյուռքի մեջ հայ լեզուն, հայ հոգին, հայ հայրենասիրությունը կենդանի ու վառ պահելու նվիրական գործը Հայ եկեղեցիին ու անոր բոլոր սպասավորներուն թե՛ պատմական սեպուն պարտականությունն է և թե՛ անոնց ազնիվ հպարտությունը:

